

Wie dan leeft...Wie dan zorgt?

Inleiding dr. Riet Hammen-Poldermans
Symposium Zorgsolidariteit, Tilburg dd 23-10-2008

De Nederlandse samenleving verandert in dubbel opzicht: van samenstelling en van kleur. Ontgroening en vergrijzing, het zijn inmiddels overbekende termen. In 2007 was 11,2% van de bevolking 65+ en voor 2050 is de prognose 25%. Het feit dat ook de allochtone bevolking vergrijst, is mogelijk wat minder bekend. In 2007 heeft 1:30 van de 65-plussers een niet-westerse achtergrond en de prognose voor 2050 is 1: 6. Ook door de komst van andere groepen dan de Turken en Marokkanen.

Kortom: er is sprake van een 'verzilvering' van de samenleving die tevens kleurrijk is!

De grijze druk is aanleiding tot discussies over solidariteit en de betaalbaarheid van AOW en de formele Zorg. Maar of bij een verouderende bevolking die zo lang mogelijk zelfstandig moet blijven wonen voldoende zorg in de informele sfeer beschikbaar is, is een andere kwestie. Als door de omslaande balans van werkende en niet-werkende bevolking, de groene en grijze druk de draagkracht van alle betaald werkenden om de kosten van de formele zorg op te brengen, al te boven gaat, wie levert dan nog de extra noodzakelijk wordende informele zorg?

De traditionele 'verzorgers' van de samenleving, worden geacht hetzij alsnog de arbeidsmarkt te betreden of hun uren uit te breiden (vrouwen), hetzij langer door te werken (ouderen). De professionele zorg beperkt het aantal opnamedagen sterk, verwijst de patiënt naar huis en dus naar de Thuiszorg. De Thuiszorg is in de slag met de marktwerking en personeel verkiest er vanwege die druk soms voor om voor zichzelf, in een maatschap te beginnen.

De veelgeroemde familiezorg onder etnische groepen staat onder druk nu de jonge vrouwen die deze zorg voor hun rekening namen een goede opleiding hebben behaald. Zij kunnen, ook veelal door een betaalde baan niet langer voldoen aan de hoge cultureel bepaalde zorgverwachting waaraan hun moeders niet hoeven te voldoen, omdat deze op grote afstand van hun ouders in het land van herkomst leven. De jonge vrouwen verzanden soms in de zorg voor ouders terwijl zij geacht worden de arbeidsmarkt op te gaan. Wie zorgt?

Het 'stilzwijgend contract tussen de generaties' staat bij de autochtone bevolking al langer onder druk. Een hogere opleiding houdt veelal in dat men niet langer zoals vroeger op korte afstand van de ouders woont. De gemiddelde afstand is 40 – 45 km volgens gegevens van het NIDI. En door scheiding kunnen loyaliteiten jegens ouders veranderen en ontstaan complexer samengestelde gezinnen. Wie zorgt? Bovendien geven autochtone ouderen de voorkeur aan professionele zorg, om onafhankelijk van hun kinderen te blijven. Maar als er een tekort aan Thuiszorg is?

De WMO wijst de burger op in eerste instantie de eigen verantwoordelijkheid als het om zorg gaat. Het CIZ beoordeelt streng - maar rechtvaardig – op vastgestelde criteria de aanvragen om zorg en wijst, tenzij de zorg langer dan driemaanden duurt en meer dan 8 uur/week betreft, de aanvraag af wanneer er een inwonende

partner en/of inwonende kinderen zijn, ook al werken deze overdag of zijn ze nog op school of opleiding. Wie zorgt?

De centrale vraag is: hoe kunnen we vraag en aanbod van informele zorg op elkaar afstemmen nu de zorgvraag zal stijgen en de informele zorg door o.a. participatie op de arbeidsmarkt minder vanzelfsprekend is. Is informele zorg louter een middel om de zorgkosten te drukken? Is het 'de kurk waarop de formele zorg drijft'? Of kan een lichte organisatie van informele zorg in de buurt tevens een middel zijn om de sociale cohesie en participatie van iedere burger te bevorderen?

In deze presentatie komen aan de orde de situationele context van de verhoogde vraag naar informele zorg. De concepten 'Sociaal Kapitaal' (als het instrument voor 'de vraag' naar informele zorg) en 'Solidariteit' (als 'het aanbod' aan informele zorg), worden uitgewerkt aan de hand van literatuur. De 'Exchange'-gedachte, de uitruil van diensten staat hierbij meer centraal dan de 'Attachment'-theorie waarbij de relatie bepalend is voor onderlinge hulp. Lijn in het denken is dan dat concrete Solidariteit met anderen, het eigen Sociaal Kapitaal (hulpbronnen in tijden van zorgbehoefte), genereert. Hierdoor kan men t.z.t. in wederkerigheid een beroep doen op diegenen aan wie men eerst hulp verleende. Inzet voor anderen blijkt eigen gezondheid en welzijn te bevorderen. Daar mee lijkt inzet voor anderen ook een eigen belang te worden!

Methode van onderzoek

In individuele interviews is kwalitatief onderzocht in welke mate Nederlandse, Molukse, Marokkaanse, Turkse en Surinaamse vrouwen, in de leeftijdscategorieën van 20 – 40, 40 – 60 en 60 – 80 jaar beschikken over Sociaal Kapitaal: welke steunnetwerken hebben zij en wat de inhoud is van de informele hulp die ze ontvangen? Daarnaast is gekeken naar de Solidariteit, hun bereidheid zelf informele zorg aan anderen, te verlenen. Is men bereid ook aan niet-familie, bijv. aan burensorg te verlenen? Gevraagd is daarbij naar belemmeringen en voorwaarden. Voorts is via groepsgesprekken - binnen etnisch homogene groepen met deelnemers uit alle leeftijdsgroepen - onderzocht in hoeverre deze vrouwen zich bewust zijn van de zorgsituatie in de toekomst. Daarbij is de methode van Freire gehanteerd: het aanbieden van een beeld van een zorgsituatie tussen een oudere en een jongere, dat als 'trigger' werkte, waardoor het achterliggende denken over zorg in de toekomst op tafel kwam.

Enkele conclusies:

- er is wel zorgbereidheid voor de buurt, maar onder een aantal voorwaarden
- de 'familiezorg' onder allochtone groepen in dit onderzoek is aan verandering onderhevig
- bewustwording van de zorgsituatie in het licht van ontgroening en vergrijzing is noch bij autochtone, noch bij de allochtone groepen aanwezig.

De vraag is nu of in de toekomst op buurtniveau de informele zorg licht georganiseerd zou kunnen worden om het zorgprobleem in de toekomst tegemoet te treden. De technologische ontwikkelingen maken zorg op afstand weliswaar mogelijk, maar een knop of robot kan niet alle zorg bieden die een zorgafhankelijke nodig heeft....

Poldermans, M.W.E. *'Wie dan leeft...Wie dan zorgt'*, Proefschrift, Universiteit van Tilburg. Delft: Eburon, 2008.